

תוכניה להצגת תלמידי ביה"ס "עם הספר", בהנהלתו של הרב יונה-ברוך כץ ז"ל (1917)
 פראגראם פון דער שילער-פארשטעלונג פון "עם הספר", אָנגעפירט פון הרב יונה-ברוך כץ (1917)

הרב יונה-ברוך כץ ז"ל

בואי לקוטנה

אותם לפרש הדבר. אך במקום להצטדק, הם התנפלו עלי בתרעומת: "כך נוהגים?", "כך עושים?" רוצים אתם לפגוע בכבוד מוסד ציוני! מדוע לא פניתם אלינו? כלום לא קיימת הסתדרות ציונית? השיבותי להם בלשון האם, במשפט שלמה המלך: קחו לכם את הילד החי, אך אל נא תגזורו! לאחר דין ודברים הם קיבלו את הצעתי והרשיונות חודשו. מר ווייסליץ הוסיף לפקח על הכנות ההצגה, שנמשכו כחודשיים. הבכורה נערכה בבניין התיאטרון העירוני וזכתה להצלחה רבה. כל השחקנים, ולייתר דיוק השחקניות, הצטיינו בתפקידיהן. (אחת מהן, שרה לבית בריל, נמצאת כיום בישראל). הצלחת ההצגה מילאה את לבי שמחה רבה. האולם היה מלא מפה אל פה, האווירה היתה חגיגית, והסיפוק היה רב ביותר. נרגש מאוד פתחתי את ההצגה, עד שהמלים נעתקו מפי ודמעות גיל חנקו את גרוני. תשואות החן של הקהל לאחר ההצגה העידו על הצלחתה הרבה. ההצגות הוסיפו "לרוץ" גם לאחר מכן, אמנם לא בתיאטרון העירוני, אלא בבית-הספר, בעיקר בימי הפגרא: בחנוכה, פורים ובסיום שנת הלימודים.

לאחר שהגרמנים כבשו את פולין, בשנת 1915, יסדתי בעיר מולדתי גוסטינין בית-ספר מתוקן בשם "תורה ודת". באחד הימים הציע לי מר יעקב זרחין, מי שהיה מנהל של "חדר מתוקן" בקוטנה את ניהול בית-הספר בעירו, היות והוא נתקבל למשרה קבועה בשתי הגימנסיות העירוניות בגוסטינין. קיבלתי את ההצעה וכחודשיים לפני חג הפסח אותה שנה העתקתי את מקום מגורי לקוטנה. אולם לרוע מזלי, פרצה אז מחלה מדבקת בעיר והרשויות הגרמניות פקדו על סגירת כל בתי-הספר. נאלצתי על-כן ללמד במשך חודשיים את התלמידים בבתי פרטיים. לאחר ששככה המחלה, נפתחו שוב בתי-הספר. במלא המרץ ניגשתי לעבודה וראיתי ברכה בעמלי. נוספו תלמידים, ערכתי טיולים בימי החופשה, התלמידים על דגלם עברו ברחובות העיר ובפיהם — שירים עבריים. הקהל שלא היה רגיל לחזיונות כאלה קיבלם בסבר-פנים והתרשם מהופעתם הנאה. במרוצת-הזמן ייסדתי שיעורי-ערב לנערות בשלוש כיתות, והכל הלך למישרין.

יסודו של "עם-הספר"

תיאטרון עברי ראשון בקוטנה

אותו זמן הוציאו הרשויות המקומיות בקוטנה צו לפיו חייבים כל התלמידים היהודיים לבקר גם ביום השבת בבית-הספר ולא להיעדר מהלימודים גם ביום זה. כל השתדלויותינו לבטל את הגזרה לא נשאו פרי. בימים ההם הגיע לביקור בקוטנה הסופר הנודע, בן-עירנו, שלום אש. חשבנו שאישיותו והשפעתו כסופר עשויות להועיל ולבטל את הגזרה. משלחת בת ארבעה אנשי שים נכבדי העיר, בהרכב של הא"א אברהם ריזמן ז"ל, שהיה ראש הקהילה, יהודה ריפתין ז"ל, וייבדל לחיים אריכים מר א. ש. אלברג וכותב בשורות האלה, פנתה אל הסופר שיפעיל את השפעתו על מנהל בית-הספר. אך יצאנו ממנו בפחית-נפש. הוא קיבל אותנו בקרירות ובהסתייגות מרובה ביותר, והודיע, כי

כעבור שנתיים היתה השפה העברית כבר שגורה במידה מספקת בפי התלמידות, אך לא רק התלמידות שלטו במידת-מה בשפה העברית. כולם ביקשו ללמוד אותה — זקן וטף, נער ואשה. וצליל השפה העברית נישא על שפתי רבים. אז ניגשתי לארגן להקה דראמאטית. בעצה אחת עם מר יעקב ווייסליץ, שהיה במאי ושחקן בלהקה הווילנאית דאז, החלטנו להציג את המחזה העברי "האחות הבכירה", של בן-עירנו הסופר הנודע, שלום אש. מיד הגשתי לשלטונות הגרמניים בקשות לרשיון להציג מחזה עברי ולעריכת "יום-פרח". שתי הבקשות אושרו וניגשתי במרץ לעבודה. אבל כנראה, שמישהו שיוזמתנו היתה למורת-רוחו והיה בעל קשרים במועצה העירונית, פעל "מאחורי הגדר" לבטל את הרשיון שהיה בידנו. כשנודע לי על צעדיהם במועצה, שאלתי

PRYWATNE GIMNAZJUM
KOEDUKACYJNE
Towarzystwa Szkół Żydowskich
w KUTNIE

נמנסייה פרטית קוארוקציונית
של החברה
ליסוד בתי ספר עבריים
בקוטנה

Kutno, dn. 23.11.1929

כבוד רב

קלטם הצבור היהודי בקוטנה, לבה כבודו היה פדיון במשק לגופו ונזקק
המוסד של המגרה בת-י-ספר דברות, לכבודו היה בין מייסדיו ומנהליו פונות אל
כבודו בקבלה וצדו לנו בהתחלת קיומו של המוסד הנ"ל.
כבר פדיון פנינו אל כבודו בנידון זה ויצדית לנו את המעלות
והמצוינות, לפיכך כבודו בארצו הצערה, אולם הפעם הגנו לזכותנו או לצדקה את תולד
זכות העבר הצדק מר אהרן רופטון בנו לאמי שהיה ודידו וחונה רופטון ז"ל
האמנון וקרן את התחובה בניוויק, הוא נצטרך לבקש לתנו ארצו את מסת היצנה
ואוסטו. כל לנה מצדו את בית הספר הכולל, כמאה ילדים, אלה אינם מתקבלים
אבות-ספר מאלתיים, אקצוד הם דוד ציונים לחיים, ורק בית-ספרנו הוא מפלט
החודי, לבו הם מקבלים חנוך צדו לאמי ומצדו, מחלוק מוסרו, ברם סכנה נלקת
אקצוד מוסדנו מפאת חסר מחון מתאוס, אצדק החובת המחון מחלוק סכום של חמשת
אלפים דולר סכום הזון נבר נדבו תולבו צדונו, אולם מחלוק הצדו של הצבור
היהודי בקוטנה נמצא במצב צדוק מאד ואין אלא ידו ארצו את תרומתו וכל
צדונוס און תקנה לנולד ארצו את הצדו לפי.
אין הגנו פונות אל כבודו בתור דק וחונה הודו ומבין את הנחוצות של מוסד
כזה, לזולת ארצו את אנושיו צדונו הנמצאים בניוויק ואסוף אולם לזק הצדו
זה הצדו, אך רופטון - את היות וצדו מר רופטון את כבודו, אחת כאלו להתפ-
ואצדו א אקצו של אחד ינדק כפי יולתו אמורה נאלה לו.
אלה צדונו מנכירות בתקו והכרת טובה את צדונו הפדיונות של כבודו
אנו תקוה לכבודו ולמדו לחזק בלדות אנושיו צדונו את חמתם אלו וצדו לנו
במולא חובתנו אצדו היהודי צדונו וחמת את הצדו הצדו כדו הצדו ליהיה
אמנות אצדו.

ברוך שם לזמן חמה ארצונו ואמיתותו
גבדו דק וקדונות התאמות לארצונו הגנו חור חוס.

קוטנה 23.11.1929

כבוד רב
עבדו
אליהו
אליהו

אין הוא רגיל להתערב בעניינים מסוג זה. אבל מר א. ש. אלברג
שליט"א לא נח ולא שקט ועלה על דעתו הרעיון לייסד בכוחות
עצמנו גימנסיה עברית בשם "עם-הספר". עם יסוד הגימנסיה
עברו הרבה תלמידים מבית-הספר הפולני אל בית-הספר העברי.
בהקשר זה ראוי לציין את העובדה הבאה. באחד הימים
קרא אותי שמשו של הרב י. י. טרונק לביתו. בבואי לבית הרב
מצאתי שם את יהודה ריפתין ז"ל, את סנדר פלץ ז"ל וייבדל
לחיים ארוכים את מר י. ל. גרינבוים. מטרת האספה, כפי שמסר
לי כב' הרב, היתה להפוך את החדר המתוקן שלי לבית-ספר
עברי ובגימנסיה החדשה אכהן אני כמורה קבוע במשכורת מניחה
את הדעת. לאחר בירור פרטים שונים העברתי לידם את דירת
על ריהוטה ועל ציודה. לא ארך זמן רב וכבר היה מוכן סגל
מורים להתחלת ההוראה בגימנסיה העברית ובראשה המנהל
מר ווייזביצקי. שתים-עשרה שנה כיהנתי כמורה לעברית וללימודי
קודש בגימנסיה העברית בקוטנה. במשך השנים האלה שימשו
כמנהלים הא' לשמן ולאחריו מר שפירא.

בשנת 1927 הגרתי לארצות-הברית. קיבלתי שם משרה
בבית-הכנסת ובתלמוד-תורה "בית-יעקב". כמנהל התלמוד-תורה
הייתי להם כמנהיג רוחני. מדי שבת בשבת נשאתי לפניהם
דרשה שהיתה חדורה רוח ציונית, אף כי בית-כנסת זה היה
חרדי. בתפקידי זה שימשתי במשך עשרים וחמש שנים. וכשקמה
מדינת ישראל עליתי אליה להגשים את חלום חיי, חלום היהודים
במשך אלפי שנות גלותם.

מכתב הנהלת ביה"ס התיכון היהודי
בקוטנה אל הרב כץ בניוירוק.
בריוו פון דער פארוואלטונג פון
דער יידישער גימנאזיע אין קוטנע
צום הרב כץ אין ניו-יארק.

בית הכנסת בקוטנה שנבנה במאה ה-18

